

TĚŠÍNSKO V PROMĚNÁCH STALETÍ

SBORNÍK PŘEDNÁŠEK Z LET 2008–2009
K DĚJINÁM TĚŠÍNSKÉHO SLEZSKA

RADIM JEŽ – DAVID PINDUR (EDD.)

MUZEUM TĚŠÍNSKA – MATICE SLEZSKÁ
ČESKÝ TĚŠÍN 2010

© Muzeum Těšínska v Českém Těšíně, 2010

ISBN 978-80-86696-12-6

OBSAH

- 7 Slovo úvodem
RADIM JEŽ – DAVID PINDUR

Těšínsko ve středoevropském kontextu

- 13 Přemyslovští králové a slezští vévodové v době vrcholného středověku
ROBERT ANTONÍN
- 25 Hornoslezská knížata a jejich role v lucemburské politice do konce 14. století
MARTIN ČAPSKÝ
- 37 Hornoslezská knížectví v napěťové ose mezi Krakovem, Budínem a Prahou
MARTIN ČAPSKÝ
- 57 „Velcí“ těšínsští Piastovci
Politické kariéry Kazimíra II. (†1528) a Václava III. Adama (†1579)
RADIM JEŽ
- 71 Valašská kolonizace na Těšínsku v 16.–18. století
JAN AL SAHEB
- 79 Reformace a počátky rekatolizace v Těšínském knížectví
DAVID PINDUR
- 93 Manželky těšínských Piastovců – soužití z rozumu, či lásky?
RADIM JEŽ
- 107 Mocenskopolitický konflikt o Slezsko v letech 1740–1742 a jeho průběh na Těšínsku
JAN AL SAHEB
- 119 Rozdělené Slezsko v době modernizace
(Od slezských válek do konce Velké války 1740–1918)
DAN GAWRECKI
- 137 Slezsko po roce 1918
MARIE GAWRECKÁ
- 149 Těšínsko v proměnách československo-polských vztahů 1918–1938
IVO BARAN

Varia

- 163 Slezsko a Těšínské Slezsko na starých mapách
ZBYŠEK ONDŘEKA
- 185 Hradní vrch v Těšíně
RADIM JEŽ – DAVID PINDUR
- 201 Pevnostní stavitelství na příkladu fortifikací Těšínského Slezska –
Jablunkovské šance
MARTIN KRŮL
- 215 Heraldické památky Těšínska
KAREL MÜLLER
- 225 Nejstarší dějiny farního kostela v Horních Domaslavicích
(k 250. výročí vysvěcení současného kostela)
DAVID PINDUR
- 237 Staré noviny v Těšíně
GABRIELA CHROMCOVÁ
- 245 Matiční činnost ve Slezsku
VLASTIMIL KOČVARA
- 255 Soupis vyobrazení
- 261 Jmenný rejstřík
- 273 Místní rejstřík
- 281 Autoři příspěvků

RADIM JEŽ

MANŽELKY TĚŠÍNSKÝCH PIASTOVŮ – SOUŽITÍ Z ROZUMU, ČI LÁSKY?

V následujících několika odstavcích se pokusím poukázat na životní osudy tří posledních těšínských kněžen. Bohužel se však zprávy o manželských soužitích a soukromém životě Piastovců do písemných pramenů dostaly pouze sporadicky. Podrobnější informace máme jen o knížeti Václavu III. Adamovi a jeho manželkách – Marii z Pernštejna a Sidonii Kateřině. Celý exkurz uzavírá sonda do života poslední těšínské Piastovny Alžběty Lukrécie a aristokrata Gundakara z Lichtenštejna.

NEPOVEDENÉ MANŽELSTVÍ VÁCLAVA III. ADAMA S MARIÍ Z PERNŠTEJNA

Podle svatební smlouvy z roku 1528 mělo dojít ke spojení těšínských Piastovců s českomoravským rodem Pernštejnů. Dohoda stanovila výši věna na tehdy obvyklých 5 000 kop grošů českých; obvěnění pak bylo 2,5krát vyšší – 12 500 kop gr. Nebylo nijak zvláštní, že Kazimír II. spolu s Janem z Pernštejna uzavřeli smlouvu v době, kdy byly snoubencům pouhé čtyři roky. V dokumentu není stanoveno přesné datum sňatku. K tomu se přistoupilo hned po patnáctých narozeninách snoubenky, což byl věk obecně považován za vhodný k uzavření manželství. Vycházelo se z faktu, že mladá dívka je již pohlavně vyspělá, a tedy připravena plodit potomky. Za vhodné termíny k pořádání svatebního veselí byly v nabitém církevním roce přednostně považovány poslední dny předcházející postnímu období. Šlo většinou o konec listopadu a o měsíc únor, ve kterém se slavil masopust. Svatba se na těšínském zámku konala v roce 1540, přičemž oběma snoubencům bylo 15 let.

Vyobrazení Jana z Pernštejna v díle Bartoloměje Paprockého z Hlohol *Zrcadlo slavného Markrabství moravského* z r. 1593. Tento českomoravský velmož spravoval Těšínské knížectví bezmála 20 let. Z dochovaných pramenů však vyplývá, že se tak dělo na dálku pomocí písemných instrukcí a faktické vykonávání těchto nařízení leželo na bedrech nejvyšších zemských úředníků – kancléře Jana Čela z Čechovic a hejtmána Jana Sedlnického z Choltic.

Během předání vlády knížeti (1545) již pobíhaly na těšínském zámku děti Václava III. Adama a Marie z Pernštejna. Necelé dva roky po svatbě se mladým manželům (knížeti bylo sotva 17 let) narodil syn Fridrich Kazimír. Na svět přišel na pardubickém sídle nejspíše koncem roku 1541 v době Vánoc; soudím tak z listu Jana z Pernštejna z 11. ledna 1542 Volfovi st. Krajířovi z Krajku, nejvyššímu purkrabímu českého království, ve kterém mu píše: [...] *paní dceři mé, která jest za knížetem Václavem, pán Bůh pomoci a syna jí dáti ráčil, kdež jsem na tom, bude-li vůle Boha všemohoucího, abych křtiny tuto neděli [15. ledna] vykonal [...]*. Zajímavé je, že si mladá kněžna zvolila jako místo porodu právě pardubický zámek. Snad se na otcově sídle, kde strávila své dětství, cítila mnohem lépe než v ještě pro ni stále neznámém prostředí dvora těšínských Piastovců. Přesun prvorodiček na sídla jejich matek nebyl v raném novověku ničím neobvyklým; manžel se snažil zajistit pro svou ženu maximální komfort, který představoval zejména početný fraucimor a zkušená porodní bába. Přestože Mariina matka již nebyla mezi živými a nemohla jí tedy být v této důležité situaci nablízku, navíc ani nežila macecha Hedvika ze Šelmberka, její opatrovnice z dětství, vybrala si kněžna východočeskou perněstejnskou rezidenci, kde na svět přišel chlapeček, který se měl stát zhmotněním spojení magnátského rodu s krví potomků starobylé Piastovské dynastie.

Jindřich st. ze Švamberka v díle Bartoloměje Paprockého z Hlohol *Diadochus, tj. posloupnost knížat a králů českých, biskupů a arcibiskupů pražských...* z r. 1602. Švamberk byl dobrým přítelem Jana z Pernštejna, navíc měl za manželku jednu z jeho dcer, a nejspíše tato skutečnost stála za rozhodnutím Marie z Pernštejna poslat svou prvorozenou dceru do fraucimoru na zvíkovský hrad. Malá Anička zde však dlouho nepobyla, neboť již v šesti letech podlehla blíže neznámé nemoci.

Z manželství těšínského knížete s Marií z Pernštejna vzešly ještě dvě děti, obě dívky. Autor prvního historického pojednání o těšínských knížatech, Eleazar Tilisch, je zaznamenal do svého díla v tomto pořadí: první narozenou měla být Anna, poté přišla na svět Žofie. Pokud se budeme držet informací Tilische, píše Jan z Pernštejna své dceři Marii v listu 27. března 1543 o právě narozené Anně. Tuto radostnou událost okomentoval její otec v rámci dobového myšlení, kdy bylo žádoucí narození spíše mužského potomka: [...] *Kněžno Marie, dcero má milá. Zdraví etc. Rád sem o tom uslyšel, žeť pán Buoh pomoci a dceru dáti ráčil, ale byť to pán Buoh ráčil dáti, bylť bych raději jí syna přál. O svém zdraví jinéhoť psáti nevím, než že od pěti nedělí nikam nemohu, jsouc ode dny ztrápen [...]*. Kněžna Anna část svého dětství strávila u Jindřicha st. ze Švamberka na jeho zvikovském sídle, kam ji poslali matka, či dědeček Jan z Pernštejna. Z jednoho dopisu se dovídáme, že v r. 1549 byla těžce nemocná a starostlivý Jindřich se jí snažil rychle sehnat lékaře od svého bratra. Šestiletá kněžna nejspíše této nemoci podlehla, neboť se o ní v pramenech nedochoval žádný další záznam.

Ještě méně informací máme o druhé dceři Žofii, která byla ve starší literatuře ztotožňována se stejnojmennou sestrou Václava III. Adama, pochovanou v roce 1541 v Pardubicích. Žofie se narodila snad vzápětí po své sestře někdy během roku 1544. Další děti se již Marii nenarodily, i když zemřela až v roce 1566, a možné příčiny této situace se pokusím odhalit v následujících řádcích.

Spory mezi knížetem a Janem z Pernštejna naplno propukly po roce 1545. Hlavním problémem byly nevyřešené vzájemné finanční závazky. Jan se ke konci života začal utápět v dlužích a svou situaci řešil odprodejem starých rodových držav i menších nevýznamných panství. Nutně potřeboval hotovost, proto se obrátil na Václava III. Adama, aby urychleně vyrovnal dlužnou částku. U těšínského knížete se ale hned na počátku vlády v roce 1545 projeví jeho nedostatky, které mu již před lety vyčítal jeho poručník – nebyl schopen hospodárního vedení dvora a vydával nemalé prostředky na svou reprezentaci. Velké dluhy měl např. u markraběte Jiřího Braniborsko-Ansbašského. Kníže finance sháněl, kde se dalo. Jedním z nejjednodušších způsobů bylo sekularizovat majetek katolické církve. Zisky z církevního majetku však nepostačovaly na umoření všech dlužných pohledávek a Jan z Pernštejna se v roce 1545 svých peněz nedočkal.

Finanční problémy knížete a následné spory s Janem z Pernštejna se promítly do rodinného života mladých manželů. Václav III. Adam cítil z Pernštejnovy strany velkou křivdu a své zaujetí ventiloval na choti Marii. Na chování knížete vůči své manželce si Jan dokonce stěžoval samotnému králi, který Václava za jeho postoje k Marii v listu z r. 1548 ostře pokáral. Neshody v soužití manželského páru se začaly povážlivě stupňovat a bezesporu ohrožovaly dobrou pověst obou rodů. Krize dosáhla vrcholu po Janově smrti v září roku 1548. Jeho synové z druhého manželství s Hedvikou ze Šelemberka, Jaroslav, Vratislav a Vojtěch, se proto museli

postarat o svou nevlastní sestru Marii. Nejstarší z bratří, Jaroslav, jenž se dočasně stal hlavou rodiny a zástupcem všech Pernštejnů, se vypravil na cestu do Těšína, aby s knížetem projednal Mariinu situaci. Dne 10. října 1549 spolu na zámku sepsali dohodu, jejíž znění se nám dochovalo do dnešních dnů.

Jaroslavovy požadavky by se daly shrnout do tří bodů: 1. kněžně má být k dispozici hofmistr a hofmistryně spolu se třemi služebníky, kteří mají kdykoli plnit její přání a spravovat všechny záležitosti; 2. Václav III. Adam má své ženě opatřit reprezentativní oděv hodný jejího postavení a tři dívky do knížecího dvora (fraucimoru), z toho aby alespoň dvě vlastnily lepší šaty; 3. poskytnout Marii dostatek financí na její osobní výdaje. Jak je vidět, všechny záležitosti byly spojeny s penězi a o intimních vztazích manželů nepadlo ani slovo. Kněžně scházelo základní zázemí a udivuje, že neměla vlastní fraucimor, ve kterém urozené ženy trávily většinu svého času např. ručními pracemi a dalšími společenskými aktivitami, ani hofmistra, jenž by dohlížel na funkčnost dvora a zařizoval Mariiny potřeby. Uvedený personál a osoby spjaté s dvorem patřily ke standardům šlechtických rodin, navíc v tomto případě šlo o nejvyšší aristokracii ze zemí Koruny české. Na tomto místě si připomeňme, že postavení ženy v tehdejší společnosti nebylo jednoduché – v některých případech nemohla svobodně rozhodovat o společném majetku, pouze jí bylo dáno právo disponovat s věnem, a to ještě v omezené míře. Provdáním ztrácela veškeré majetkové i sociální zázemí v mateřské rodině a hmotné zajištění jí poskytoval manžel.

Manželka měla také omezenou svobodu pohybu a nemohla bez dovolení svého muže opustit dvůr. Své žádosti podávala většinou písemně. Možné fyzické násilí v rodině se dostalo do raně novověkých pramenů pouze sporadicky a nemáme možnost lépe nahlédnout do mikrosvětva manželského soužití. Jednotlivé případy ale ukazují, že tyto nemorální formy řešení sporů byly časté a společností víceméně tolerované.

Jak přesně vypadala situace Marie Těšínské z Pernštejna, již asi nikdy nezjistíme a jediným podrobnějším pramenem zůstává smlouva z roku 1549. Zmínky o nedobrych vztazích mezi těšínskými manžely však nacházíme v korespondenci bratří z Pernštejna i později.

Jaroslav, nejstarší z perňštejnských bratří, se opakovaně v listech knížeti zajímá o jeho manželku, neboť měl obavy o dodržování dohody. Aby se dozvěděl, jak na tom jeho sestra je, využil služeb rodinného přítele Jindřicha staršího ze Švamberka, kterému bylo určeno již v závěti Jana z Pernštejna, aby se staral o jeho syny. Proto jej v říjnu 1550, podobně jako o rok později služebníka Gerštorfa, vypravil na cestu do Těšína. Jaroslav se, i když byl časově velmi zaneprázdněn službou ve Vídni u císařského dvora, osobně vydal na zámek do Těšína a na vlastní oči zkontroloval hmotné zajištění i podmínky života Marie.

Fragment kachle z renesančních kamen s vyobrazením orlice těšínských knížat na čelní vyhřívací stěně, pocházející z druhé poloviny 16. století. Nález byl učiněn na katastru obce Albrechtice, kterou ve zmíněném období držel šlechtický rod Rudzkých z Rudz. Není známo, že by zde stálo nějaké panské sídlo (zámek), můžeme však předpokládat existenci hospodářského dvora s obytnými místnostmi pro vrchnost. Právě v nich se nejspíše nalézala kamna obložená kachlem s orlicí. Nasnadě je i možné vysvětlení, proč právě Rudzčtí měli na svém sídle tak luxusní vybavení a takové podoby, upřednostňované pro svou nákladnost a ikonografii pouze v knížecích komnatách. Ve druhé polovině 16. století totiž zastávali čelní funkce na dvoře knížete Václava III. Adama, nabyli od něj relativně velký majetek a těšili se na úkor mnohých rodů jeho přízni.

Pernštejn věděl, že smlouva z roku 1549 nemůže sestře zajistit dostatečnou nápravu, a proto chtěl o rok později celou záležitost projednat s někým starším a zkušenějším. Za Marii a její osud cítil velkou zodpovědnost. Spory mu měl pomoci řešit již jmenovaný Jindřich ze Švamberka. Nejstarší z Pernštejnů měl obavy, aby choulostivý problém nepošpinil celý rod na několik desetiletí dopředu. Neshody mezi Václavem a Marií mohly totiž vyvolat velký společenský skandál, který by byl raně novověkou společností ostře odsouzen, tak jako se neustále připomínalo nepovedené manželství polského královského páru z poloviny 16. století.

Jaroslava zneklidňovaly dluhy, které mu těšínský kníže nesplácel, a po právu si myslel, že by se nevyřešené majetkové záležitosti mohly opět projevit ve vztazích k Marii. Pernštejnové totiž zdědili po svém otci zástavu na frýdecké panství a po Václavu Adamovi žádali, aby panství od nich převzal a vyplatil částku 12 000 zlatých.

Marie s Václavem III. Adamem po požáru města Těšín v roce 1552 přesunuli na čas své sídlo do blízkého Fryštátu. Zde se vztahy obou manželů alespoň zčásti zlepšily, ale nebyly zcela ideální. Veřejné tajemství o odděleném loži knížecího páru se šířilo po všech zemích Koruny české. Někteří představitelé místní šlechty se je nebáli říci nahlas, tak jako bez skrupulí učinila Anna Čelová z Choltic: [...] *To kníže nuzné utratil všecek statek pro tu kurvu Vlčkovú a dosti málo má, ješče ostatek utratí. A pán její, že se nad žádným nezapomenul, jako se kníže zapomenulo nad slibem a nad manželkú svú a s tou kurvú Vlčkovú jest a manželku svú opustil [...].* Za citovaný výrok byla Čelová souzena a po císařově napomenutí se musela knížeti omluvit.

K Marii přijížděli na návštěvy přátelé a příbuzní; např. v roce 1560 hostila ve Fryštátě svou nevlastní sestru Kateřinu Salmovou z Pernštejna. Kněžna již měla i svůj malý fraucimor, který s ní trávil veškerý čas střídavě na zámku v Těšíně a Fryštátu. Václav III. Adam alespoň zčásti dodržoval ustanovení smlouvy z roku

1549, když svého štolmistra (podkoního) Ference z Budína ustanovil hofmistrem (správcem dvora) Marie z Pernštejna.

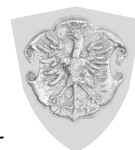
Marie, na obraze německého mistra Jakuba Seiseneggera z roku 1550 vyobrazená jako subtilní pobledlá hnědovláska s výraznými očima, byla často náchylná k nemocem a její stav se povážlivě zhoršil v roce 1566. Na podzim téhož roku podlehl neznámé nemoci a nejspíše na vlastní přání byla pohřbena v pardubickém kostele sv. Bartoloměje.

SASKÁ KNĚŽNA SIDONIE KATEŘINA

Po nepřilíhš povedeném manželství s Marií z Pernštejna se kníže Václav III. Adam znovu oženil. Stalo se tak hned po ukončení ročního smutku za mrtvou ženu 23. listopadu 1567. I když již nebyl žádný mladík (před Vánoci se chystal oslavit 43. narozeniny), jeho vyvolenou se stala teprve sedmnáctiletá saská kněžna Sidonie Kateřina.

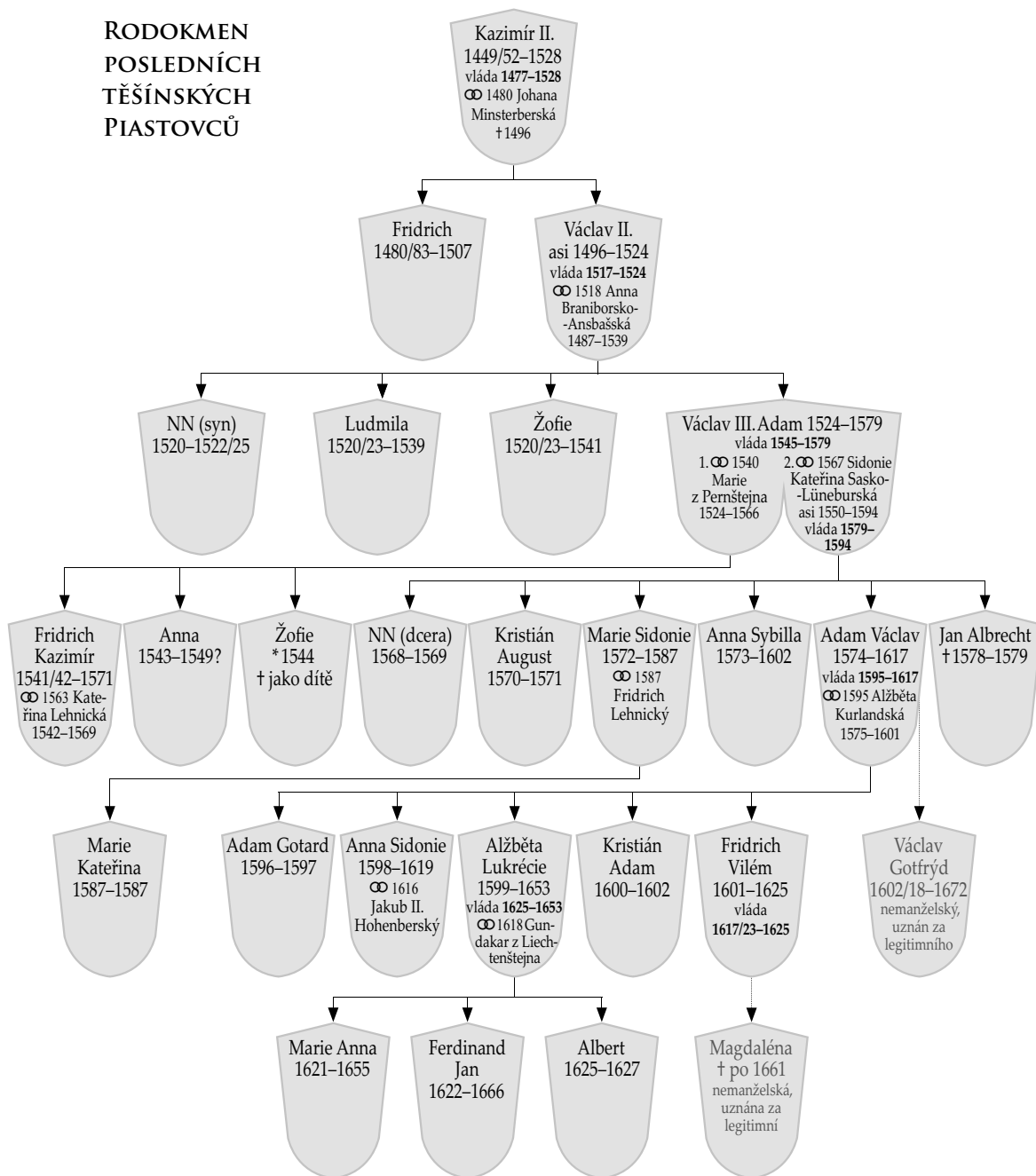
Druhé manželství Václava III. Adama bylo o poznání radostnější a v pramenech již nenalzáme zmínky o sporech jako v případě soužití s Marií. Např. v dokumentu, kterým daruje kníže své manželce dům ve Fryštátě, můžeme vidět (i když musíme vzít v potaz dobovou kurtoazii) zajímavé svědectví: [...] *manželce naší nejmilejší z upřímněj, srdečné a věrnej lásky manželskej za Nového léto darovali, dáváme a mocně odvozujeme tak, že nadepsaná kněžna, manželka naše nejmilejší, s tím domem svým dědičným od nás z lásky manželskej oddaným [...].*

Sidonie Kateřina porodila knížeti hned několik potomků. První narozenou byla dcera nám neznámého jména, která však zemřela záhy po narození. Jediná zmínka o ní pochází z Václavova listu datovaného na zámku 23. února 1569, v němž prosí těšínské radní, aby mu pro dceru sehnali léky. Neznámé nemoci dcera nejspíše záhy po odeslání dopisu podlehl. Měsíc po katastrofálním požáru těšínského zámku se narodil první mužský potomek (30. dubna 1570), jenž dostal při křtu jméno Kristián August. Zemřel již za necelý rok 18. února 1571 a postihla jej, podobně jako jeho nevlastního bratra Fridricha Kazimíra, nejspíše morová epidemie, která v té době řádila ve Slezsku. Po smrti obou možných nástupců, Fridricha Kazimíra i Kristiána Augusta, byl kníže na pokraji svých sil. Odprodej velké části těšínského území a problémy s dluhy jej přivedly na myšlenku sepsání poslední vůle. Ta byla potvrzena následujícího roku v Drážďanech kurfiřtem Augustem Saským, Františkem Sasko-Lüneburským, otcem Václavovy druhé manželky, hrabětem Jiřím z Mansfeldu, a dalšími sedmi aristokraty. Odkaz knížete je rozdělen do šesti bodů. Hned v prvním vyslovuje přání, aby byl pohřben vedle svých předků v dominikánském klášteře v Těšíně. Ve všech následujících bodech kníže odkazuje své majetky i vládu v Těšínském knížectví své manželce Sidonii Kateřině a pouze pro její potřeby jí dává Jablunkov a okolí.

Zklamání rodičů z brzkých úmrtí svých dvou dětí mohli alespoň částečně nahradit další potomci. V polovině května 1572 se narodila dcera Marie Sidonie, která byla ve svých 15 letech provdána za Fridricha IV. Lehnického (1552–1596).

**RODOKMEN
POSLEDNÍCH
TĚŠÍNSKÝCH
PIASTOVCŮ**

Zemřela však již při porodu prvního dítěte, dcery Marie Kateřiny (žila pouhé tři dny), 2. či 3. října 1587 a byla pohřbena v kostele sv. Jana v Lehnici. Plodné manželství saské kněžny Sidonie Kateřiny a Václava III. Adama přivádělo na svět jedno dítě za druhým. Jeho žena byla téměř pořád ve stavu očekávání. Další dcera se narodila v nejbližším možném termínu po své sestře Marii Sidonii 24. června 1573. Jako všechny děti posledních Piastovců místní linie obdržela dvě jména, Anna Sybilla. Nijak zvlášť se do dějin knížectví nezapsala, zůstala dokonce neprovdána a ve věku nedožitých třicetin zemřela na těšínském zámku. Větší naděje se vkládaly do narozeného potomka Adama Václava. Posledním potomkem z šesti dětí, které Kateřina Sidonie porodila, byl Jan Albrecht. Narodil se až v roce 1578 a čtyřletá mezera mezi narozením Adama Václava a Jana Albrechta byla z velké části způsobena zdravotními problémy jejich otce, u kterého se naplno v roce 1575 projevila dna a problémy s ní spojené, jež postupem času nabíraly na intenzitě.

Po smrti Václava III. Adama se Sidonie Kateřina stala rozhodnutím císaře regentkou Těšínského knížectví až do doby, než její syn nabude nutné plnoletosti. Hned na počátku správcovství vyvstal ne jeden problém. V roce 1573 dal totiž Václav III. Adam sepsat první právní řád pro oblast Těšínského knížectví. Již na sklonku jeho vlády se však projeví spory o některých bodech se šlechtou z knížectví. Otevřený odpor proti zemskému zřízení propukl až po smrti knížete, kdy Sidonie Kateřina některými svými činy popudila místní nobilitu. Spor dosáhl až na císařský dvůr. Přímluvy adresovala kněžna také Vratislavovi z Pernštejna, od kterého očekávala možné rozhodující slovo ve svůj prospěch. Nemohla ovšem tušit, že její mocný přítel odejde z tohoto světa záhy po knížeti Václavovi. Ve svém sporu se šlechtou zůstala kněžna úplně osamocena a již neměla u pražského dvora vlivné zastoupení. Jednání s opozičními šlechtici nevedla k smírnému řešení. Stavové si v několika listech stěžovali na postoje Sidonie Kateřiny a na porušování zemských práv. Hlavním problémem bylo, že nezasedal zemský soud a všechny spory od roku 1578 zůstávaly nerozhodnuty. K definitivnímu vyřešení došlo až v roce 1591, kdy

Vlastnoruční podpis kněžny Sidonie Kateřiny (*Sedena Katareina Herczogin zu Teschen meine Hant* – Sidonie Kateřina, kněžna těšínská, vlastní rukou) na dopise z r. 1579. Kněžna si s sebou z Dolního Saska přivedla do Těšína vlastní dvůr složený ze služebnictva, členek fraucimoru a kněží. Knížecí dvůr byl doposud tvořen povětšinou z představitelů místní šlechty, v období regentské správy Sidonie Kateřiny v 80. letech 16. století se však mění jeho složení a objevují se v něm i jména původem z Říše a Dolního Slezska.

Zaniklý kostel v Horním Těrlicku-Kostelci na výřezu z pohlednice vydané kolem r. 1910. Pověstmi opředený kostel sv. Vavřince na Kostelci byl 24. března 1654 odňat luteránům a předán do správy katolické církve. Podle vizitačních protokolů ze 2. poloviny 17. století se jednalo o zděnou stavbu, kostelní loď byla klenutá, presbytář byl opatřen trémovým stropem. V kamenné věži zakončené kupolí byly umístěny dva zvony. Okolo se rozprostíral hřbitov. Součástí mobiliáře byly tři oltáře, kazatelna a křtitelnice. Jednalo se o filiální chrám těrlické farnosti, který se nacházel v blízkosti důležité komunikace. I když byla tato významná památka nahrazena r. 1908 novostavbou, neustal vĕhlas zdejších svatovavřineckých poutí. Na původní kostel, jehož stáří není spolehlivĕ vyjasněno, upomíná také dochovaný obraz sv. Vavřince s českým nápisem z r. 1659 z dílny těšínského malíře Adama Delonga.

Rudolf II. vyhotovil dvě stvrzovací listiny, ve kterých potvrzoval zemské zřídění z roku 1573 a deklaraci stavů vydanou roku 1590.

Těšínská knĕžna mĕla také velkĕ podíl na upevnĕní evangelické církve na Tĕšínsku. Z dochovaných pramenů lze usuzovat, že šlo o jednu z nejemancipovanĕjší manĕzelek těšínských Piastovců.

Sidonie Kateřina se v roce 1586 podruhé provdala. Jejím manĕžem se na těšínském zámku stal trenčínský magnát Emerich Forgáč (Forgács). Postava sasko-tĕšínské knĕžny se dostala také do lidového vyprávĕní a povĕstí. V myslích badatelů a spisovatelů období 19. století, tedy v ĕasech vrcholů romantismu u nás, vzniklo nĕkolik pojednání ztotoĕňujících Sidonii Kateřinu s „ĕernou knĕžnou“, která pomáhala poddaným i šlechticům a jejíž přímluvy u panovníka výrazně pomohly k překonání tĕžkých dob konce 16. století. Povĕst o ĕernĕ knĕžnĕ se skládá ze tří rozdílných motivů – 1. knĕžna odmění sedláka, který zastřelí na svĕm poli divokĕho kance niĕícího úrodu; 2. ĕerná knĕžna hlídá poklady; 3. rakev s tĕlem knĕžny veze spřeĕení býků, volů ĕi jelenů. Právĕ poslední varianta je nejĕastĕji spojovaná se Sidonií Kateřinou. Podle povĕsti mĕlo být její mrtvé tĕlo vezeno na ĕebřínáku taženĕm volským spřeĕením smĕrem od Tĕšina, kde se na ĕestĕ u Kostelce v Horním Těrlicku náhle propadlo do zemĕ. Na tomto místĕ byl postaven

zděný kostel, později oblíbené poutní místo. Podle tradice vychází pověst z jejího černého oděvu i očí, tmavé pleti a milé povahy. Zda měla kněžna černé oči a snědou tvář nelze prokazatelně potvrdit, neboť neznáme ani jedno její vyobrazení či portrét, ale velice pravděpodobně často chodívala oděna v tehdy módní černé sukni (zvané „vertugado“) s trojúhelníkovým živůtkem, která se do českých zemí dostala z oblasti západní Evropy, zejména ze Španělska (komplet byl označován jako „španělský dvorský oděv“). V románě o černé kněžně popularizátor historie František Sláma soudí, že všechno to, co si venkovský lid o kněžně vypravuje, se týká vdovy po jednom uherském šlechtici, kterou lid dodatečně na kněžnu povýšil. Bylo jí tudíž na přímluvu těšínského knížete navráceno mnoho statků, které užívala ke zmírnění bídy poddaných, takže se do mysli lidu zapsala jako štedrá a dobrotivá žena. Pověst o sprežení se čtyřmi býky se týká vdovy po uherském šlechtici Revayovi, která skutečně takovou poslední vůli učinila a byla také pochována v kostele na Kostelci, který již tehdy stál.

Sidonie Kateřina zemřela na těšínském zámku kolem vánočních svátků roku 1594 a její ostatky spočinuly vedle těla knížete Václava III. Adama, jejího prvního manžela, v těšínském dominikánském klášteře tedy ne, jak vypráví pověst, v kosteleckém kostele.

ALŽBĚTA LUKRÉCIE A GUNDAKAR Z LICHTENŠTEJNA

V červenci 1617 po půlroční nemoci skonal na brandýském zámku na předměstí Těšína kníže Adam Václav. Po jeho smrti zůstali nezaopatřeni dva sirotci – osmnáctiletá kněžna Alžběta Lukrécie a o dva roky mladší pretendent knížecího stolce Fridrich Vilém. Správu nad nimi a celým Těšínskem převzali opět po několika letech poručníci. Jedním z nich byl i mocný konvertita Karel z Lichtenštejna, držitel sousedního Opavského knížectví, jenž si přál, aby se mladá těšínská Piastovna provdala za jeho bratra Gundakara. Karel vše velmi rychle vyjednal u císařského dvora, a proto již devět měsíců po úmrtí Adama Václava nestálo nic v cestě, aby Alžběta Lukrécie kráčela k oltáři spolu s Gundakarem. V té době 38letý aristokrat měl za sebou již jedno manželství. Nemůžeme říct, jak přesně reagovala mladá kněžna na dojednaný sňatek, ale pozdější zprávy napovídají, že moc nadšená nebyla. Přesto v prvních letech společného soužití plnila roli poslušné manželky. Opustila Těšínsko a s Gundakarem žila na jeho dolnorakouských a moravských statcích, kde mu rodila jedno dítě za druhým. Jako první na svět přišla dcerka Marie Anna, záhy ji následoval Ferdinand Jan a posléze Albrecht.

Avšak brzy po porodu syna Albrechta se začala situace radikálně měnit. V polovině roku 1625 totiž náhle zemřel u Kolína nad Rýnem její bratr Fridrich Vilém, poslední mužský představitel těšínské větve Piastovců. Alžběta Lukrécie neváhala a ihned opustila svého manžela i kojenca Albrechta, aby se ujala po bratrovi

Gundakar z Lichtenštejna se na olejomalbě neznámého autora kolem r. 1640 nechal spodobnit na koni v kyrysu před zámek (vlevo) a farním kostelem Všech svatých (vpravo) v Moravském Krumlově. Zdejší zámek Gundakar získal od císaře r. 1623 a nějakou dobu na něm pobýval se svou druhou manželkou, mladou těšínskou kněžnou Alžbětou Lukrécie, která nejspíše v jihomoravském Krumlově přivedla na svět svého posledního potomka Alberta, jenž zemřel ve věku pouhých dvou letech.

vlády v Těšínském knížectví. Kněžna tohoto kroku nejspíše využila k faktickému odchodu od Gundakara, jak se dovídáme z četné korespondence. S tím se samozřejmě Lichtenštejn nemohl smířit. Gundakar odjel v září 1625 od císařského dvora do Těšína na švagrův pohřeb. Odtud si chtěl přivést manželku, jenže ta mu řekla, že mu vládu v Těšínském knížectví nepředá, *raději ztratí svůj život*. Odjet s ním také odmítala.

Když Gundakar přijel v dubnu 1626 do Těšína podruhé, manželka jej ani neuvítala a nepřijala do svých komnat. Dokonce nařídila svým poddaným, aby mu nesloužili, což Lichtenštejn úplně rozzuřilo a později si poznamenal: *[...] při takovém špatném zacházení a po tolika měsících trpělivého čekání rozložil jsem se a prohlásil, že moje manželka je prázdná lehkomyšlná žena a není hodna toho, aby stála po mém boku [...]*. Gundakar totiž žádal, aby mu předala vládu nad knížectvím, což kněžna kategoricky odmítala. Lichtenštejnovi tak nezbylo než opět opustit rezidenci těšínských knížat bez své právoplatné manželky. Tímto spor mezi kněžnou a jejím mužem vyvrcholil. Alžběta Lukrécie svým chováním, které mezi aristokratickou společností nebylo až tak obvyklé, jasně deklarovala suverénní postavení. Gundakar se ji snažil několikrát přimět, ať přijede k němu na zámek

do Moravského Krumlova, avšak vždy marně. Kněžna argumentovala nejčastěji tím, že je často nemocná. Lichtenštejna jen žádala, aby k ní poslal jejich šestiletou dcerku Marii, což Gundakar nechtěl splnit, neboť si nepřál, aby neposlušná manželka ovlivňovala jeho děti. Na sklonku roku 1627, tedy více než dva roky po odchodu od manžela, mu Alžběta vyčítala, že si ji vzal jako knížecí slečnu, ale ani v nejmenším s ní podle toho nezacházel. Podobně jako v případě Václava III. Adama a Marie z Pernštejna se to týkalo jak ošacení, tak jídla a pití. Jednalo se s ní prý hůře než se služebnou. Gundakar měl ale jiný názor. Podle něj Alžběta Lukrécie vedla přece kuchyni a sklep. Měla k dispozici hofmistryni a zpočátku jí dával i peníze, které však podle jeho mínění dávala špatným lidem. Proto ji je také přestal poskytovat. Kněžna mu také vytkla, že ji několikrát zbil, na což Gundakar odpověděl, že *jen jednou* (!).

Písemné zachycení rozporů mezi manžely nám podrobněji ukazuje problémy, které vedly k odloučení obou aristokratů a k samostatnému způsobu života. Zdá se, že šlo o odlišnosti nejen povahové, ale také kulturní. Proti hospodárnému – dalo by se říci až lakomému – Gundakarovi jednala Alžběta Lukrécie ve finančních záležitostech velmi velkoryse. Přes toto všechno došlo v květnu 1628 mezi manželi ke krátkodobému sblížení. Napomohlo tomu kněžnino onemocnění neštovicemi. Po jejím uzdravení ji Lichtenštejn v květnu 1628 navštívil a dohodl se ní na vládě nad Těšínským knížectvím. Ustanovení však v praxi nebylo nikdy dodržováno a záhy došlo k opětovnému rozporu mezi kněžnou a jejím mužem. Alžběta Lukrécie dokonce odmítala společně s ním stolovat a trávit jakýkoli čas. O možnosti, že by s ním odjela na Moravu, vůbec nepřemýšlela a plně se soustředila na správu svého knížectví. Tvrdila, že [...] *kníže přivedl svoji předchozí manželku do hrobu a ji také přivede k záhubě a do pekla* [...]. Gundakar tehdy sáhl k jiné zbrani – žádal vydání věna i s úroky (šlo o obrovskou částku v rádech desetitisíců zlatých). Kněžna mu na to rozhořčeně odpovídala: [...] *Ted' bych si přála, aby ti, kteří se přičinili, aby mne – sice proti mé vůli – provdali, pomysleli také na splacení tohoto věna a mne tak jak náleží zaopatřili. Protože se tak ale nestalo, mezi tím se však zkáza mého knížectví a můj ubohý*

Vyobrazení Alžběty Lukrécie na tolaru z r. 1650. Poslední těšínská Piastovna neprožívala s Gundakarem z Lichtenštejna zrovna ideální manželství, navíc byla nucena v posledním desetiletí života opustit pohodlné komnaty své těšínské rezidence, kterou obsadila švédská vojska, a na čas přesunout knížecí dvůr do městečka Jablunkov a následně do polských Kęt. Po stažení nepřátelských armád v r. 1647 byl zámek v troskách, a proto Alžběta Lukrécie bydlela v domě na těšínském náměstí.

stav den ode dne zhoršuje, spíše bych se naděla, že Vaše milost mi pomůže nějakou částkou peněz, což byste jistě udělati mohl [...].

Presvědčení Alžběty Lukrécie o nezávislosti na svém manželovi, který by samozřejmě velmi rád zasahoval do její pravomoci v Těšínském knížectví mělo trvalý charakter, což pochopil i sám Gundakar, když v listu z roku 1647 synovi Ferdinandu Janovi napsal: [...] *Nežádám žít s člověkem, který mi vždy dával najevo nechut a že je se mnou nerad [...].* Alžběta i Gundakar z Lichtenštejna tak raději zůstali až do konce svých životů sami. Kněžna zajímavým, na tuto dobu neobvyklým způsobem odmítání zažitého patriarchálního modelu manželského soužití vystupuje z řady mnohých šlechticů, které se nebyly schopny postavit proti vůli a nadřazenému postavení svých manželů.

Alžběta Lukrécie zemřela na těšínském zámku 19. května 1653 ve věku 54 let. U smrtelného lože byl přítomen její jediný žijící syn Ferdinand Jan, jenž byl připraven ihned převzít vládu v knížectví. Gundakarovi z Lichtenštejna byla dopřána delší životní pouť – skonal o pět let později v úctyhodném věku 78 let. Již den po smrti Alžběty Lukrécie vydali její rádcové prohlášení, které si na závěr oddílu o zajímavých osudech poslední těšínské Piastovny ocitujeme z dobového pramene: [...] *Při tom před Va[ší] [mil]o[s]ti a Vámi lítostivým a zarmúceným srdcem toho tajiti nemůžeme, kterak Pán Bůh všemohúci podle nevystižitelné a neprovinitelné rady své božské osvícení a vysoce urozenú kněžnu a paní, paní Elizabet Lukrécii, kněžnu těšínskou, paní a vrchnost naši milostivú u přítomnosti Jeho kní[žecí] mi[l]o[s]ti, knížete Johan[a] Ferdinanda, pana syna Její kní[žecí] mi[l]o[s]ti, včerejšího dne z poledne před pátú hodinu z tohoto mizerného světa a plačtivého údolí bohdá do své slávy nebeské povolati jest ráčil [...].*

* * *

Jak jsme si výše ukázali, odpověď na otázku z podtitulu tohoto příspěvku „Soužití z rozumu, či lásky?“ je vcelku jednoznačná. Rodové strategie, ekonomické pozadí uzavírání sňatků a relativně omezený výběr partnerů u posledních mužských i ženských členů rodu těšínských Piastovců vedly k tomu, že chtě nechtě se všichni museli do jisté míry podřídit rozhodnutí rodičů či poručníků. Takto uzavřené sňatky často ztroskotávaly hned v počátcích, jak je možné sledovat u Václava III. Adama s Marií z Pernštejna a Alžběty Lukrécie s Gundakarem z Lichtenštejna. Manželství z lásky můžeme doložit u knížete Fridricha Kazimíra, který svou vyvolenou poznal v mládí při pobytu na dvorech lehnicko-břežských příbuzných nebo u druhého svazku jeho otce se saskou kněžnou Sidonií Kateřinou.

LITERATURA

GOJNICZEK WACŁAW, „*Missiva*“ biskupów łomunieckich jako źródło do dziejów i genealogii Piastów cieszyńskich z XVI wieku, in: Antoni Barciak (ed.), *Piastowie śląscy w kulturze i europejskich dziejach*, Katowice 2007, s. 396–408.

- JANIŠOVÁ JANA (ed.), *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě. (Edice rokové knihy zemského hejtmána Václava z Ludanic z let 1541–1556)*, Prameny dějin moravských 14, Brno 2007.
- JEŽ RADIM, *Manželské soužití knížete Václava III. Adama s Marií z Pernštejna v polovině 16. století*, Těšínsko 51, 2008, č. 4, s. 1–15.
- JEŽ RADIM, *Slavnosti na dvorech těšínských knížat renesančního věku*, Těšínsko 52, 2009, č. 4, s. 1–10.
- JEŽ RADIM, *Těšínský kníže Fridrich Kazimír a Vratislav z Pernštejna (vzájemné vztahy s edicí korespondence z let 1564–1571)*, Práce a studie Muzea Beskyd – Společenské vědy 18, 2007, s. 137–175.
- SIVEK ALOIS, *Pověst o černé kněžně v literatuře a v ústních tradicích slezského lidu*, Slezský sborník 53 (13), 1955, s. 1–15.
- ŠMERDA MILAN, *Kněžna Alžběta Lukrecie a protireformace na Těšínsku (1625–1653)*, Těšínsko 47, 2004, č. 4, s. 1–10; 48, 2005, č. 1, s. 1–7.
- VOREL PETR, *Problemy finansowe i rodzinne ksiąg cieszczyńskich w połowie XVI wieku*, in: Bogusław Czechowicz (ed.), *Historia u Piastów, Piastowie w historii. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej z okazji trzechsetlecia śmierci ostatniej z rodu, księżnej Karoliny*, Brzeg 2008, s. 153–164.
- WINKELBAUER THOMAS, *Fürst und Fürstendiener. Gundakar von Liechtenstein. Ein österreichischer Aristokrat im konfessionellen Zeitalter*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 34, Wien – München 1999.
- WŁOCHOWICZ BARBARA, *Sydonia Katarzyna – księżna saska, engerska, westfalska, cieszczyńska i głogowska*, in: Antoni Barciak – Teresa Rduch-Michalik (edd.), *Z dziejów Śląska. Zbiór studiów*, Katowice 2000, s. 85–99.

RESUMÉ

WIVES OF THE TĚŠÍN PIASTS – RELATIONSHIPS FOR REASON OR FOR LOVE?

The position of the wives of the last Těšín Piasts in the 16th century and the first half of the 17th century was never ideal. The marriage strategies of princes and the political and economic background of concluded marriages often led to disagreements and conflict situations in their lives. Relationships between Wenceslas III Adam and his first wife, Mary of Pernštejn, had to be settled by a contract providing for her material security. On the contrary, marriage with the Saxonian Princess Sidonia Catherine was conflict-free and a couple of children resulted from it. The last Těšín Princess Elizabeth Lucretia lived in a common relationship with Gundakar of Lichtenstein for seven years only. After her brother died in 1625, she left her children and husband and decided to rule the entrusted principedom herself.

POŘADATEL: Muzeum Těšínska

MÍSTO A DATUM KONÁNÍ: Muzeum Těšínska, Český Těšín, 12. března 2009

TĚŠÍNSKO V PROMĚNÁCH STALETÍ

SBORNÍK PŘEDNÁŠEK Z LET 2008–2009
K DĚJINÁM TĚŠÍNSKÉHO SLEZSKA

RADIM JEŽ – DAVID PINDUR (EDD.)

© 2010 Vydalo MUZEUM TĚŠÍNSKA, P. O., Hlavní tř. 15, 737 01 Český Těšín
a MATICE SLEZSKÁ – TĚŠÍNSKÁ OBLAST, Hlavní tř. 1a, 737 01 Český Těšín

Redakce PHDr. RADIM JEŽ, PHDr. DAVID PINDUR

Odborná spolupráce PHDr. JAN AL SAHEB

Grafická úprava a sazba KAZIMIERZ GAJDZICA

Podklady pro rodokmeny PHDr. RADIM JEŽ

Podklady pro rejstříky PHDr. JAN AL SAHEB, PHDr. RADIM JEŽ

Jazyková editace MGR. LUCIE BRŇOVJÁKOVÁ

Překlady resumé MGR. LENKA MANDRYSOVÁ

Tisk a vazba **FINIDR** FINIDR, S. R. O., Český Těšín

Všechna práva vyhrazena

Vydání první, Český Těšín 2010

ISBN 978-80-86696-12-6